

Кудря О. А.,

Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ СЛІВ ЗІ ВТОРИННОЮ КОЛІРНОЮ НОМІНАЦІЄЮ

У статті йдеться про лінгвокультурологічні особливості семантичних груп слів зі вторинною колірною номінацією (СВКН) в англійській та українській мовах.

Ключові слова: *єдиниці з колірною номінацією (ОКН), слова зі вторинною колірною номінацією (СВКН), лінгвокультурологічні особливості.*

В статье рассматриваются лингвокультурологические особенности семантических групп слов с вторичной цветовой номинацией в английском и украинском языках.

Ключевые слова: *единицы с цветовой номинацией, слова с вторичной цветовой номинацией, лингвокультурологические особенности.*

The article deals with linguo-cultural peculiarities of the semantic groups of words with secondary colour nomination in English and Ukrainian.

Key words: *units with colour nomination, words with secondary colour nomination, linguo-cultural peculiarities.*

У лінгвокультурології одиниці з колірною номінацією (далі ОКН) розглядаються як “одна із значущих когнітивних категорій у осмисленні навколишнього світу людиною, а також як місткий культурний код” [1, с. 4]. Як зазначає А. Вежицька, “значення назв кольору являють собою артефакти культури” [2, с. 285], ОКН виступають носіями й джерелом національно-культурної інформації. Семантичне поле ОКН є в кожній мові світу. Інша справа – самі імена кольору. Кількість найменувань кольору в мові напряму залежить від рівня цивілізованості суспільства, що говорить цією мовою, оскільки крім лексико-морфологічних засобів, назви кольору перш за все утворювались від назв відповідних предметів, артефактів. Як вважає Р.М. Фрумкіна, найінформативнішим способом тлумачення прикметникових ОКН є той, який містить пряме вказання на об’єкт [7]. Проте що це за “об’єкт”, “еталон”, “прототип” залежить від мови, адже постійний вплив відчуттів, що отримуються носіями мови, створював стійкі асоціації з певними предметами, що закріпились на генетичному рівні. Таким чином, якщо асоціації не є універсальними, то й семантика ОКН у різних народів, на думку таких лінгвістів як А. Вежицька, Р.М. Фрумкіна, О.П. Василевич, Л.В. Самаріна та ін., буде залежати від історичних, культурних й географічних умов.

Носії англійської та української мов для опису колірних якостей реалій навколишнього світу використовують одиниці з похідною колірною номінацією, які з позиції сучасної англійської та української мови поділяються на дві групи: слова з первинною та вторинною колірною номінацією. **Мета статті** – простежити лінгвокультурологічні особливості слів зі вторинною колірною номінацією (далі СВКН), адже мовна картина світу, представлена СВКН, що походять від назв різних об’єктів-еталонів в англійській та українській мовах, має певні розбіжності, що предствляють національну специфіку. **Матеріалом дослідження** послуговували СВКН, вибрані з сучасних англійських (245 лексем) та українських (211 лексем) тлумачних словників [8, с. 6].

Слід зазначити, що в описі назв кольору важливим є порівняння. Людина пов’язує зорові категорії з певними універсальними зразками (моделями). Шлях від уявлення про колір у мозку до мовних одиниць, що відображають поняття, лежить через універсальні елементи людського досвіду, які можна визначити як день, ніч, сонце, вогонь, рослинність, земля, небо тощо [2]. Зіставлення СВКН двох мов дає змогу виявити специфіку національного світобачення. Національне мислення, обумовлене екстралінгвістичними факторами (історико-культурні й природно-кліматичні особливості життя етносу), “вербалізує досвід концептуалізації колірною простору в національно-специфічні лексичні форми, що утворюють національну лінгвоколірну картину світу” [1, с. 4]. На думку Т.В. Пастушенко, мовна картина кольору, з одного боку є “національно-специфічною комунікативною інтерпретацією реального видимого колірною простору”, з іншого – “його презентації в мисленні людини” [4, с. 7]. Саме вторинні назви кольору, на нашу думку, якнайкраще фіксують національно-культурну специфіку уявлень мовного колективу про колір і його роль у житті людини, а також специфіку колірних асоціацій. Проблема відображення в мові колірною картини тісно пов’язана з поняттям мовною картини світу. В загальному вигляді картину світу можна визначити як спрощене відображення загальної суми уявлень про світ в конкретній культурній традиції. Семантичні, конотативні, асоціативні особливості в різних культурах дозволяють говорити про неоднакове сприйняття світу, про створення концептуальної картини світу крізь призму національної свідомості та мови. На думку одного з авторів гіпотези лінгвістичної відносності Б. Уорфа, кожна мова має власну картину світу та, маючи специфічний лексичний склад, містить у собі унікальну й неповторну класифікаційну систему, яка визначає світогляд носія окремої мови. Одним з найважливіших доказів гіпотези лінгвістичної відносності є відображення в мові кольору: найменування кольору в різних мовах залежить від структури самої мови й рівня розвитку суспільства, адже людина сприймає світ переважно через форми рідної мови, яка детермінує людські структури мислення й поведінки – в одних мовах є 7 основних назв кольору (російська, білоруська тощо), в інших – 6 (англійська, німецька тощо), 4 (мова шона), 2 (мова басса). Тому відсутність слів на позначення того чи іншого кольору в мові зовсім не говорить про те, що носії даної мови не розрізняють цей колір. Даний факт може впливати на кількісне співвідношення та різноманітність використаних СВКН в різних мовах. “Розбіжність культурних уявлень про колір різних народів особливо яскраво проявляється в різноманітних асоціаціях, що демонструють національно-культурну специфіку мислення носіїв різних мов [1, с. 4]. Національні особливості функціонування СВКН носіїв

англійської та української мов обумовлені їх менталітетом та історико-культурними традиціями. СВКН відображають специфіку світобачення носія мови “крізь призму кольору” [1, с. 4]. Формування мов відбувається в різних умовах, тому й колірний простір, відображений в мові, різниться.

Л.В. Самаріна зазначає, що “інтерес до певних кольорів зароджувався в людей у процесі трудової й естетичної діяльності та колірні терміни виникли в мові тільки тоді, коли в них з’явилась практична потреба” [5, с. 147]. Безумовним вважаємо той факт, що колористична мова відображає колірні традиції тієї чи іншої культури, що формується в різних історичних та географічних умовах. “Еталонні” уявлення формуються на основі асоціацій, що викликані ознаками таких предметів, які добре відомі носіям мови, причому ці ознаки повинні бути більш-менш стійкими, постійними для даного предмета [3, с. 111]. Лінгвістичні факти говорять про різну інтерпретацію сприйнятих зорових образів мовною свідомістю в різних культурах. “Кожний етнос, уявляючи в свідомості певний фрагмент дійсності, вибирає лише деякі об’єкти, які є для нього ціннісними й відображають своєрідність побуту й менталітету” [3, с. 112].

Мовна картина світу, представлена СВКН, що походять від назв різних об’єктів-еталонів в англійській та українській мовах, має певні розбіжності, що представляють національну специфіку. Продемонструємо ці розбіжності у вигляді наступної таблиці:

Семантичні групи СВКН залежно від назви об’єкта-еталона

Група СВКН	Кількість лексикографічно закріплених лексем		
	Загальна кількість	Англійська мова	Українська мова
овочі, фрукти, ягоди та інші плоди	78	39	39
назви рослин	79	50	29
фауна	19	15	4
барвники та мінеральні фарби	48	20	28
мінерали та коштовне каміння	48	18	30
метали	29	13	16
гірські породи та будівельні матеріали	29	14	15
їжа та напої	38	26	12
назви тканин	16	9	7
різні предмети та явища природи, зовнішність людини	67	36	31

Як видно з таблиці, значні кількісні відмінності спостерігаються в чотирьох семантичних групах СВКН: назви рослин, фауна, їжа та напої, мінерали та коштовне каміння. Такі відмінності дають нам змогу зробити припущення щодо національно-культурних особливостей вживання СВКН англійської та української мов. Найчастіше еталонами для творення СВКН обох мов виступають природні об’єкти, адже очевидним є те, що з давніх часів людина спостерігала за навколишньою природою, переносячи забарвлення флори й фауни, явищ природи на інші предмети, вживаючи при цьому назву кольору, що асоціативно пов’язана з об’єктом-еталоном. Проте якщо назви овочів, фруктів, ягід та інших плодів при творенні СВКН використовуються представниками обох культур однаково часто, то назви рослин (особливо квітів та суцвіть різних рослин, листя) частіше задіяні при творенні англійських СВКН. Припускаємо, що це пояснюється тим, що українці здавна вважаються нацією хліборобів, аграріїв. Тому для них важливим був збір врожаю, через це й за мотиваційну основу СВКН частіше брались назви плодів рослин (*калиновий, горобинний, сливовий, терновий*). В Англії ж стрімко розвивались природничі науки, в тому числі й ботаніка, що вивчали особливості рослин, їх забарвлення. Як наслідок назви рослин стали основою багатьох СВКН англійської мови (*amaranth, buttercup, carnation, crocus, cyclamen, daffodil, dianthus, geranium, ginger, myrtle, orchid, pansy, periwinkle, petunia, rosewood, saffron, thistle, tobacco, turmeric*), серед українських СВКН найчастіше трапляються ті, що походять від назв польових квітів та культивованих рослин (*конопляний, лляний, пшеничний, солом’яний, барвінковий, васильковий, волошковий, маковий, рутувий, фіалковий, чортополоховий*). Серед українських СВКН спорадичними є одиниці, що походять від назв фауни (*воронів, лососевий, тигровий*), тоді як в англійській мові подібні СВКН є досить розповсюдженими (*beaver, bison, buff, camel, fawn, flamingo, fox, foxu, mousey, panda, salmon, shrimp*). СВКН, що походять від назв їжі та напоїв також переважають в англійській мові (*caramel, champagne, chocolate, milky, mustard*), порівняно з українською (*винний, гірчичний, кавовий, молочний, шоколадний*). Цю відмінність можна пояснити лише особливістю менталітету та світосприйняття англійців

та українців. Семантична група СВКН, утворених від назв мінералів та коштовного каміння, кількісно превалює в українській мові (*агатовий, аметистовий, коралевий, хризолітовий*). Проте тут навряд чи можна говорити про національні особливості використання СВКН, адже кількість українських лексем цієї групи є більшою за рахунок семантичних дублетів (*аквамариновий / аквамаринний, перлистий / перлинний / перловий*).

Незважаючи на деякі національні особливості вибору назви об'єкта для творення англійських та українських СВКН, існують також певні універсальні риси в обох мовах, адже в системі колірних асоціацій велику роль відіграє загальнолюдський фактор, який впливає на процес кольоросприйняття. Існує ряд явищ, пов'язаних із загальнолюдською картиною світу, ряд спільних рис та закономірностей. Зафіксована в мовній картині світу, колірна картина є більш універсальною для народів з однаковим рівнем розвитку. Так, всі виділені нами семантичні групи СВКН співпадають в обох мовах, різниця полягає лише в прототипічних об'єктах, від назв яких утворені слова-колоративи. Більш того, "в результаті міжкультурного спілкування відбувається взаємне збагачення культурно значущою інформацією" [1, с. 5], результатом чого є численні запозичення англійських СВКН в українську мову.

Таким чином, мовна картина світу, представлена СВКН в англійській та українській мовах, має свої подібні риси та розбіжності, що спричинені національною специфікою. Універсальним є різноманіття назв об'єктів, з якими асоціюють вторинні назви кольору носії англійської та української лінгвокультур. Проте українці в меншій мірі використовують для творення СВКН назви рослин, їжі та напоїв, практично відсутні СВКН, утворені від назв фауни. **Перспектива дослідження** полягає в подальшому вивченні спільних та відмінних особливостей уживання СВКН носіями двох контрастивних мов.

Література:

1. Алымова Е. Н. Цвет как лингвокогнитивная категория в русской языковой картине мира : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Е. Н. Алымова. – Санкт-Петербург, 2007. – 18 с.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Русские Словари, 1996. – 416 с.
3. Жаркынбекова Ш. К. Ассоциативные признаки цветообозначений и языковое сознание / Ш. К. Жаркынбекова // Вестник московского университета. – Сер. 9 : Филология – № 1. – 2003. – С. 109-116.
4. Пастушенко Т. В. Колірна номінація як елемент вторинної мовної картини світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. "Германські мови" / Т. В. Пастушенко. – К. : 1998. – 17 с.
5. Самарина Л. В. Традиционная этническая культура и цвет (основные направления и проблемы зарубежных исследований) / Л. В. Самарина // Этнографическое обозрение. – М. : Наука, 1992. – № 2. – С. 147-157.
6. Словник української мови, в 11 томах АН УРСР [під ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1970-1980.
7. Фрумкина Р. М. Цвет, смысл, сходство : Аспекты психолингвистического анализа / Р. М. Фрумкина. – М. : Наука, 1984. – 175 с.
8. Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged, USA : Merriam-Webster inc. Publishers, 1981. – 2662 p.